
SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Z obsahu: SALNER, P.: Tolerancia a intolerancia vo veľkých mestách Strednej Európy.
LUTHER, D.: Spoločenské konflikty v poprevratovej Bratislave (1919 - 1924).
ELIÁŠ, P.: Náčrt analýzy interakcie „človek a prostredie“.
BENČÍKOVÁ, I.: Jarmočné piesne na Slovensku.
SIROVÁTKA, O.: Der ethnische Humor.

Na obálke:

Detaily titulných stránok jarmočných tlačí z konca 19. storočia. K článku I. Benčíkovej Príspevok ku štúdiu jarmočných piesní na Slovensku.

Toto číslo sponzoruje folklórny súbor Lúčnica a Slovenská poľnohospodárska banka

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, *Slovenský národopis* deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of *Slovenský národopis* you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

HLAVNY REDAKTOR
Milan Leščák

VYKONNÉ REDAKTORKY
Lubica Chorváthová
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Emília Horváthová, Václav Hrníčko, Josef Jančář, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krékovičová, Martin Mešša, Ján

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

OBSAH

ŠTÚDIE

- Salner Peter: Tolerancia a intolerancia vo veľkých mestách Strednej Európy (model Bratislava) 3
- Luther Daniel: Spoločenské konflikty v poprevratovej Bratislave (1919-1924) 16
- Eliáš Pavol: Človek a rastlinstvo: náčrt analýzy interakcie „Človek a prostredie“ v modelových územiach obcí Dobrá Niva a Michalková 30
- Benčíková Ivona: Príspevok ku štúdiu jarmočných piesní na Slovensku 44
- Sirovátka Oldřich: Der ethnische Humor (v nemčine) 55

DISKUSIA

- Jakubíková Kornélia: Je etnická identifikácia funkciou jazyka a kultúry? 60

MATERIÁLY

- Churý Slavko: Pestovanie a choroby zemiakov v polovici 19. storočia v zrkadle archívneho materiálu z Liptova 65
- Slavkovský Peter: História jedného družstva 69
- Vidová Regina - Zajonc Juraj: Tvorba, použitie a význam systému banky dát a fondu čiernobielych fotografických pozitívov FOPO v NÚ SAV 80

ROZHLADY - SPRÁVY - GLOSÝ

- Švecová Soňa: PhDr. Josef Kandert, CSc., päťdesiatnikom 84
- Leščák Milan: Za Oldřichom Sirovátkom (1925-1992) 85
- Slavkovský Peter: Ján Hyčko (1915-1993) 87
- Výsledky výskumných úloh NÚ SAV a KE FFUK v roku 1992 88
- Leščák Milan: Konferencia Folklór v identifikačných procesoch spoločenstva 90
- Kaľavský Michal: Konferencia "Mniejszosci narodowe i religijne w pokomunistycznej Europie srodkowo-wschodniej" 92
- Kadlecová Andrea: Čo sa skrýva za skratkou PPPP? 92
- Paličková Jarmila: 2. Konferencia EASA 95
- Elišová Eva: Sommerakademie - Volkskultur 1992 98

- Danglová Olga: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze - bilancia funkčného obdobia 1989-1992. 99
- Záverečný protokol Etnofilm Čadca 1992 101
- Kaľavský Michal: Výstava „Objektívom Pavla Socháňa“ 101
- Mušinka Mykola: Národopisná činnosť Oresta Zilynského. 102

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Neznámi Rómovia (Michal Kaľavský) 110
- Ethnokulturelle Prozesse in Gross-Städten Mitteleuropas, - Leute in der Gross-Stadt, - Lidé města I. Pražané - jiní - druzí - cizí. (Katarína Popelková) 112
- Engman M.(ed.): Ethnic Identity in Urban Europe (Gabriela Kiliánová) 114
- Sytuacja mniejszościowa i tożsamość (Jarmila Paličková) 117
- Hola, hola, pastuškové (Eva Krekovičová) . 118
- Naulko V.I. a kol.: Kultura i pobut naselenna Ukrainy (Mykola Mušynka) 120
- Etnokultúrny vývoj na južnom Slovensku (Michal Kaľavský) 121
- ANOTÁCIE 123

CONTENTS

STUDIES

- Salner Peter: Tolerance and Intolerance in Capitals of Central Europe (the Bratislava Model) 3
- Luther Daniel: Social Conflicts in Bratislava in the Post-Overtum Years 1919-1924 16
- Eliáš Pavol: Man and Flora: An Analytic Outline of the Interaction of Man and the Environment in the Territorial Model of the Dobrá Niva and Michalková cadastral areas 30
- Benčíková Ivona: A Study of Market-Fair Songs in Slovakia 44
- Sirovátka Oldřich: Der Ethnische Humor (in German). 55

DISCUSSION

- Jakubíková Kornélia: Is the Ethnic Identification Function of Language and Culture? 60

MATERIALS

Churý Slavko: Potatoes, their Growing and Diseases in the 19th Century as Reflected in Archive Material from Liptov Region	65
Slavkovský Peter: History of One Farming Cooperative	69
Vidová Regina - Zajonc Juraj: Concept, Application and Relevance of a Databasis System and an Archive of Black-and-White Photographes /FOPO/ in the Institute of Ethnology, SAS, Bratislava	80

HORIZONS-NEWS-GLOSSARY

Švecová Soňa: PhDr. Josef Kandert, CSc. fiftier	84
Leščák Milan: To the Memory of Oldřich Sirovátka (1925-1992).	85
Slavkovský Peter: Ján Hyčko (1915-1993).....	87
The results of research projects of Institute of Ethnology of Slovak Academy of Sciences and of the Department of Ethnology at Comenius University in 1992	88
Leščák Milan: The Conference „Folklore in the Identification Process of Society”	90
Kaľavský Michal: The Conference „National and Confessional Minorities in Post-Communist East-Central Europe”	92
Kadlecová Andrea: What is Hidden Behind the Acronym PPPP?	92
Paličková Jarmila: The Second Conference of EASA	95
Eliášová Eva: Sommerakademie - Volkskultur 1992	98
Danglová Oľga: The Polish Towarzystwo Ludoznawcze - the Evaluation of the Functional Period 1989-1993	99
The Final Record from the Etnofilm Čadca 1992 ...	101
Kaľavský Michal: The Exhibition “By Object-Lens of Pavol Sochán”	101
Mušinka Mykola: The ethnographic activities of Orest Zilynskyj	102
BOOK REVIEWS - ANNOTATIONS	110

INHALT

STUDIEN

Salner Peter: Toleranz und Intoleranz in den grossen Städten Mitteleuropas (Modell Bratislava)	3
Luther Daniel: Gesellschaftliche Konflikte in Bratislava (1919-1924)	16
Eliáš Pavol: Mensch und Flora: eine Skizze der Analyse der Interaktion „Mensch-Umwelt” in	

den Modellgebieten der Gemeinden Dobrá Niva und Michalková	30
Benčíková Ivona: Beitrag zum Studium der Bänkelgesänge in der Slowakei	44
Sirovátka Oldřich: Der ethnische Humor (in deutscher Sprache)	55

DISKUSSION

Jakubíková Kornélia: Ist die ethnische Identifikation Funktion der Sprache und Kultur?.....	60
---	----

MATERIALIEN

Churý Slavko: Anbau und Kartoffelkrankheiten in der Mitte des 19. Jahrhunderts im Spiegel des Archivmaterials von Liptov	65
Slavkovský Peter: Die Geschichte einer LPG	69
Vidová Regina - Zajonc Juraj: Bildung, Anwendung und Bedeutung des Systems der Datenbank und des Fonds der schwarzweiss fotografischer Positive FOPO im Ethnologischen Institut der Slowakische Akademie der Wissenschaften	80

RUNDSCHAU - NACHRICHTEN - GLOSSEN

Švecová Soňa: PhDr. Josef Kandert, CSc., fünfzigjährig	84
Leščák Milan: Nachruf an Oldřich Sirovátka (1925-1992)	85
Slavkovský Peter: Ján Hyčko (1915-1993)	87
Ergebnisse der Forschungsprojekte des Ethnologischen Institutes bei der Slowakischen Akademie der Wissenschaften und des Lehrstuhls für Ethnologie der Komenskýs Universität im Jahre 1992	88
Leščák Milan: Internationale Konferenz „Folklor in der Identifikationsprozessen der Gemeinschaft”	90
Kaľavský Michal: Konferenz „Die nationale und konfessionelle Minderheiten in der postkommunistische Mitteleuropa”	92
Kadlecová Andrea: Was verbirgt sich hinter der Abkürzung PPPP	92
Paličková Jarmila: Die zweite EASA Konferenz	95
Eliášová Eva: Sommerakademie - Volkskultur 1992	98
Danglová Oľga: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze - Bilanz der Funktionsperiode von 1989-1992	99
Schlußprotokoll vom Etnofilm Čadca 1992	101
Kaľavský Michal: Ausstellung „Durch das Objektiv von Pavol Sochán”	101
Mušinka Mykola: Orest Zilynskyjs ethnographische Tätigkeit	102
BÜCHERBESPRECHUNGEN - ANNOTATIONEN	110

HISTÓRIA JEDNÉHO DRUŽSTVA

PETER SLAVKOVSKÝ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Agrárna etnografia vo svojej doterajšej poznávacej činnosti sledovala hlavne prírodné, historické, ekonomicko-sociálne a technické súvislosti vývinu agrárnej kultúry Slovenska. Priama politická kauzalita tohto procesu ostala, často z pochopiteľných dôvodov, na periférii jej záujmu; aj keď je evidentné, že so stupňom civilizačného vývinu stúpa i vplyv politických rozhodnutí na vývin poľnohospodárstva. Táto tendencia dosiahla na Slovensku svoj vrchol práve v druhej polovici 20. storočia.

Vážnym, priam kvalitatívnym zásahom do kontinuálneho vývinu spôsobu života sivekej dediny bol proces kolektívizácie poľnohospodárstva, ktorý sa na Slovensku začal v 50. rokoch. Bol to výrazný spoločensko-politický čin, ktorý nepriniesol len zmeny obsahu roľníckej práce, ale začal formovať i nový spoločensko-profesionálny systém, novú hierarchiu hodnôt i nové vzory spoločenského správania. Popri celkom dobre kvantifikovateľných zmenách, najmä v materiálnej kultúre, nastali vplyvom kolektívizácie a industrializácie Slovenska zmeny aj na úsekoch duchovnej, spoločenskej a umeleckej kultúry. Bolo to zložité obdobie, v ktorom sa búrali staré princípy bez toho, aby existovali nové. Tie sa vytvárali a formovali postupne, často v tvrdom zápase. Preto v tomto prechodnom období, v období prestavby celého systému hodnotových orientácií a postojov, možno popri pozitívnych javoch zaregistrovať aj javy protirečivé alebo negatívne.¹

Politické zmeny v novembri 1989 znamenali druhý výrazný posun v hodnotení vlastníckych vzťahov na našom vidieku. Pod pojem „spoločenské vlastníctvo“ sa dostalo i poľnohospodárske družstevníctvo. Začala sa politicky motivovaná kampaň proti existujúcej forme poľnohospodárstva. Družstevní roľníci ako sociálna skupina obyvateľstva sa dostávajú nielen do ekonomickej, ale i sociálnej krízy. Táto situácia, ak dáme za pravdu názoru sociálnych psychológov, že hodnotu sociálnej skupiny zistíme najlepšie, keď je v kríze, nám dáva príležitosť zhodnotiť túto vyše štyridsaťročnú etapu vývinu nášho poľnohospodárstva. To, čo bolo na nej negatívne, ale i to pozitívne, čo by malo zmysel uchovať pre poznanie i budúci vývin spôsobu hospodárenia i kultúry nášho vidieka.

Program budovania poľnohospodárskej veľkovýroby bol zložitým zásahom do života dediny, roľníckej rodiny i jednotlivca. Pri jeho zhodnocovaní čaká etnológiu živé sociálne laboratórium, v ktorom treba využiť všetky pramene, aby hodnotený obraz tohto obdobia bol čo najobjektívnejší.

Jedným z mnohých možných prameňov sú i kroniky,² najmä tie, ktoré neopisujú udalosti retrospektívne, ale formou pravidelných ročných záznamov. Dôsledne chronologicky zazna-

menávané udalosti majú spravidla vysoký stupeň objektívnosti. Pri interpretovaní tohto materiálu však nemožno zabúdať, že jeho charakter je ovplyvnený osobou kronikára, najmä jeho sociálnym pôvodom, ktorý determinuje jeho názory a postoje.³ Z faktov, ktorým dáva pri výbere do zápisu prednosť, i z tých, ktoré zamlčuje, ako i zo štýlu jeho jazyka môžeme ľahko rozoznať osobnosť, sociálne zaradenie i politické názory.⁴ Tieto subjektívne názory však zvyšujú pramennú hodnotu kroník, lebo poznanie postojov jednotlivcov reprezentujúcich určitú sociálnu skupinu má pre etnológiu podstatný význam. Sú viacmenej objektívnym svedectvom o spoločenských názoroch tejto skupiny, a tým pre národopis objektívnym historickým prameňom.⁵

Pri výskume vývinu agrárnej kultúry na slovensko-maďarskej etnickej hranici v Zemplíne som mal možnosť preštudovať obecnú kroniku v Zemplínskom Hradišti, okres Trebišov. V rokoch 1950 - 1984 ju viedol Michal Dandár, miestny rodák. Zaujali ma jeho opisy priebehu kolektivizácie i osudov miestneho JRD. Zo zápisov jednoznačne vyplývajú dva fakty: kronikár dôverne poznal nielen pomery v obci, ale i prácu v poľnohospodárstve, čo mu umožňovalo veľmi konkrétne hodnotenia činnosti družstva, a jeho nezávislosť od oficiálnych názorov na kolektivizáciu poľnohospodárstva a jej priebeh. Pokúsim sa zasadiť zápisy Michala Dandára o vývine JRD v Zemplínskom Hradišti do celkového obrazu vývinu slovenského poľnohospodárstva v 50. - 80. rokoch nášho storočia.

Ak chceme pochopiť význam družstevnej poľnohospodárskej veľkovýroby pre slovenské poľnohospodárstvo, musíme poznať jeho stav pred zakladaním prvých JRD.

V období po 2. svetovej vojne bola poľnohospodárska pôda na Slovensku roztrieštená na 12 miliónov parciel s približnou výmerou 0,25 ha. Na jedno hospodárstvo pripadalo priemerne 32 parciel. Najrozdrobenejšiu pôdu mali práve malí roľníci, ktorých hospodárstva boli slabo vybavené i poľnohospodárskou technikou a prevládala v nich ručná práca.⁶ V tom čase úroveň slovenského poľnohospodárstva výrazne zaostávala za českým. Napr. hrubá produkcia na 1 ha poľnohospodárskej pôdy bola v roku 1948 na Slovensku nižšia o 37,7 %, z toho rastlinná výroba o 17,8 % a živočíšna o 45,7 %. Slovenské poľnohospodárstvo výrazne zaostávalo aj v strojovom vybavení.⁷ Ak k tomu prirátame rozdiel vo vzdelanostnej úrovni obyvateľstva, v právnych úpravách dedenia pôdy, ktorý bol na Slovensku iný ako v Čechách, a horšie produkčné podmienky Slovenska, dostaneme vysvetlenie nielen technologického zaostávania poľnohospodárstva na Slovensku, ale i príčinu existencie množstva malých roľníkov a domkárov, ktorí v predvečer kolektivizácie tvorili 42,3 % všetkých poľnohospodárskych závodov na slovenskom vidieku. Títo hospodári mali veľmi malú možnosť obstať v konkurenčnom prostredí voľného trhu I. ČSR. Dôkazom bol stúpajúci trend zadlženosti. Zatiaľ čo v roku 1928 bolo zadlžených 70 382 roľníckych usadlostí, v roku 1932 ich už bolo 131 023. Týmto tempom narastal i počet exekúcií. V roku 1930 ich bolo na Slovensku 47771, v roku 1932 už 83648.⁸ Je preto veľmi nepresné v súčasnosti hovoriť o možných jednotných predpokladoch vývinu československého poľnohospodárstva bez kolektivizácie.

Zemplínske Hradište - prejav variability všeobecného na úrovni zvláštneho a jednotlivého

Naznačený sociálny obraz slovenského vidieka v období I. ČSR a v rokoch 1945-48 reflektuje i situáciu v Zemplínskom Hradišti.

„Obyvateľstvo sa delí na niekoľko skupín, a to podľa majetku, náboženstva i národností. Zámožnejší sú do istej miery hrdší a menej sa spoločensky stýkajú. Sobáše sa celkom vylučujú stránky chudobnej so stránkou bohatou. V prvých rokoch ČSR sa začína dvíhať sociálna úroveň ďalšej časti obyvateľstva, ktorej je pridelená pôda. Ale ani táto pozemková reforma nepri niesla očakávané ovocie. Parcelácia nebola prevedená spravodlivo a dôsledne: Niektorým sa

nameralo pozemkov mnoho a na dobrom mieste, iným menej a na zlom mieste. Poniakých vôbec vylúčili z uchádzačstva. Prípadne sa pozemkov nameralo takým ľuďom, ktorí tieto pozemky vykúpiť nemohli pre nedostatok peňazí. Predáci parcelácie s tým však počítali a preto nemajetným, ktorí si pozemky vykúpiť nemohli, vymerali zeme pri svojich zemiach, aby ich časom mohli v úradne nízkej cene odkúpiť. Po druhej pozemkovej reforme už len 20 percent obyvateľstva zostalo bez pozemkov. Boli to deputátnici - komenciáši. Títo ľudia pracovali na veľkostatku, ktorý od grófa Andrásyho odkúpil B. Berkovics a spol. Ich životný údel nebol závideniahodný. Pracovný pomer nebol chránený zákonom a pozostával len z ústnej dohody. Deputát za ich prácu nebol nikdy riadne vydaný. Na statku úradne pracoval len otec rodiny, ale popri ňom musela pracovať celá rodina, častokrát zadarmo. Odmena za prácu nestačila deputátnikovi na užitvenie rodiny. Jednalo sa s nimi neľudsky. Majiteľ pri sebamensom priestupku prepúšťa zamestnanca zo svojich služieb bez akejkoľvek náhrady. Na miesto prepusteného sa hlási desať iných. Obrat nastal až v roku 1940, keď bol vydaný zákon na ochranu zamestnancov: úroveň ostatného obyvateľstva - samostatných roľníkov sa od roku 1918 rapídne dvíha. V tom im napomáha agrárna politika roľníckej strany rôznymi subvenciami na hospodárske stroje, dobytok, osivo, silážne jamy. Členmi tejto strany je 70 percent roľníkov. Za Slovenského štátu sa sociálna úroveň i naďalej dvíha. Roľník sa však stáva špekulantom. Svoje hospodárske výrobky odpredáva na čiernom trhu za premrštené ceny, čím bohatstvo sa stále zvyšuje. V rokoch hospodárskej krízy sa však veľa obyvateľov odťahovalo do Ameriky a Kanady. Len nepatrná časť sa vrátila späť do vlasti, keď si už v cudzine nadobudli slušný kapitál, za ktorý bolo možné kúpiť menšie hospodárstvo a postaviť vlastný domček."⁹

Nazdávam sa, že v takejto situácii nebola myšlienka zlepšiť materiálne i spoločenské postavenie roľníkov družstevnou svojpomocou a vzájomnou pomocou (inšitúty v sociálnej kultúre Slovenska známe a využívané) pre roľníkov neprijateľná. Veď svojim spôsobom len nadväzovala na už existujúce družstvá, ktorých bolo roku 1948 na Slovensku 3 051 (z toho 921 úverových a 2 130 neúverových). Z neúverových bolo 462 poľnohospodárskych.¹⁰

Teoretickým i praktickým základom kolektívizácie nášho poľnohospodárstva sa stal Leninov družstevný plán, ako „metóda názorového presvedčania a aktívnej účasti širokých vrstiev malých a stredných roľníkov“.¹¹ Už prvé skúsenosti v roku 1949 ukázali, že zodpovední funkcionári nerespektovali princíp dobrovoľnosti, nesprávne chápali tempo kolektívizácie, lebo pre nich to bol problém politický, a nie sociálny a psychologický. Nevedeli na vidieku vytvoriť tú situáciu, aby roľníci pochopili výhody družstevnej kooperácie a začali aktívne vyhľadávať jej najvýhodnejšie formy.¹² Preto boli začiatky väčšiny družstiev ťažké. Modernosť poľnohospodárskej veľkovýroby bola vo vtedajších hodnotových orientáciách slovenskej roľníckej rodiny i obecnej pospolitosti chápané ako forma agresivity, ktorá rozbíjala tradičné modely spôsobu života, vyžadujúca si predefinovanie autority a vznik nových sociálnych hierarchií v rodine i obecnom spoločenstve. To všetko vyvolávalo frustráciu, ktorá nemohla ostať anonymná, žiadalo sa ju pomenovať. Socialistická kolektívizácia poľnohospodárstva sa tak stala najväčším nepriateľom slovenského roľníka v 50. rokoch.

Ani Zemplínske Hradište nebolo výnimkou.

Rok 1951. „Obec Zemplínske Hradište žila až do roku 1951 ako súkromná. Roľníci pracovali veľmi aktívne na svojich pozemkoch, dobre ich obrábali a dodávky obilnín, mäsa, mlieka, vajec a ostatné produkty plnili veľmi dobre; až na niektoré výnimky. V tomto roku sa už ozývala socializácia dediny, zakladanie družstiev prvého, druhého aj tretieho typu. Za veľkej námahy sa docielilo to, že bolo založené menšinové družstvo na 150 ha pôdy farských pozemkov a pastvín. Za ťažkých okolností pracovali na družstve iba funkcionári a ich rodinní príslušníci. Súkromne hospodáriaci roľníci nepomáhali, ba radšej by boli, keby sa družstvo rozpadlo. Prezieravý človek však musel vidieť, že to všetko speje k socializácii, k združstev-

neniu. JRD bolo slabo vybavené mechanizačnými prostriedkami, nemalo ani dielne, ani vlastných opravárov. So strojmi, ktoré vlastnili, bolo neodborne zaobchádzané a nie div, že tieto boli za krátky čas nepoužívateľné. Družstvo malo dva traktory. Na tých pracovali dvaja traktoristi. V prípade, že bolo potrebné i funkcionári družstva. Na špičkové práce boli organizovaní pracovníci zo Sniny.”¹³

Niekedy až tragikomicky pôsobili niektoré „kvalifikované” rozhodnutia funkcionárov, ktorí nepoznali, a väčšinou sa ani nesnažili poznať, vývin miestnej agrárnej kultúry a jej prírodných a ekonomických predpokladov, a tak miesto využívania generáciami naakumulovaných poznatkov o pestovaní plodín v konkrétnych pôdnych a klimatických podmienkach, zahľadeli sa radšej do cudzích vzorov a naivne v nich hľadali riešenia miestnych problémov. Príkladom je i zápis o pokuse pestovať ryžu v Zemplínskom Hradišti.

„Pre lepšie výsledky v rastlinnej výrobe rozhodol výbor JRD, na návrh poľnohospodárskeho odboru ONV, rozoráť pastviny zvané Boriš, upraviť ich buldozénom a zasiať tam ryžu po vzore JRD v Strede nad Bodrogom. Voda na závlahu sa čerpala z Trnávky výkonným čerpadlom. Ryža krásne vzišla, rástli tam aj krásne ryby. Násady boli dovezené z Košíc. Z rýb však osov družstvo nemalo, hoci tam narástli pekné kapry, ustrážiť sa to nedalo a pochytili ich nezodpovední ľudia načierno. Najhoršie však malo prísť na zber ryže. Spustila sa voda, žalo sa srpmi - ručne. Na túto prácu organizoval brigádu ONV - poľnohospodársky odbor z celého okresu. Bola to práca veľmi náročná a namáhavá. V blate, v gumeňákoch chodili ľudia v bahne. Ešte horšia situácia nastala pri vývoze ryže. Nebolo tam ísť ani strojmi, ani koňmi. Ručne to bolo nemysliteľné. Pristúpilo sa k zhotoveniu sani. Tieto ťahali štyri voly, no aj od toho sa upustilo. Voly sa zabárali do blata a bolo dosť roboty aj tieto vyslobodiť. Vedenie JRD sa rozhodlo, že ryža nech tam zostane, až keď blato zamrzne. Nastal však ďalší problém. Na pôdu sa dalo ísť už aj traktormi, ovšem snopy v panákoch tak zamrzli, že ich museli rezať kosami. Mlátilo sa na mlátačke. Výnosy boli dobré, ovšem veľa škody narobili myši, ktoré sa v našom chotári nikdy predtým, ani potom neobjavili. Ďalšou sťaženou situáciou bola hlina, ktorá sa dostala do ryže pri rezaní snopov. Znečistená ryža bola znehodnotená a vykápená ako krmná”.¹⁴

Nesúhlas roľníkov v Zemplínskom Hradišti vyvolalo i ďalšie rozorávanie lúk a pastvín.

Rok 1955: „Previedla sa rozorávka lúk a pastvín, tzv. Les. Siali sa tam kultúrne rastliny, čo prinieslo pekný úžitok. Roľníci s tým nie veľmi súhlasili, lebo to boli aj výborné pastviny, kde mal každý roľník čiastku podľa majetku. Tam vychádzalo na pastvu 400 kusov dobytky a 100 kusov koní. Tento dobytok a kone vyšli na jar v máji, po zime chudé a v jeseni to bolo na nepoznanie.”¹⁵

Po roku 1952 začala byť situácia s poľnohospodárskymi družstvami na Slovensku vážna. Materiálno-technická pomoc výrazne zaostávala za ich potrebami. Bez poľnohospodárskej techniky, potrebných chemických prostriedkov a kvalitných osív bolo ťažko demonštrovať výhody poľnohospodárskej výroby. Družstvá zápasili s problémami začínajúceho spoločného hospodárenia, mnohé sa ocitli v kríze, ktorá často znamenala aj ich rozpad. Výnimkou nebolo ani JRD v Zemplínskom Hradišti, ktoré sa v roku 1954 rozpadlo a jeho živý i mŕtvy inventár prevzalo JRD Trebišov.

Ekonomické problémy a ťažkosti menšinových družstiev vyplývali z toho, že obyčajne vlastnili veľkú výmeru poľnohospodárskej pôdy (často získanú v pozemkovej reforme), t.j. nečlenskú, a tak nemali dostatočný počet pracovníkov na špičkové poľnohospodárske práce, ktoré bolo potrebné pri nedostatku poľnohospodárskych strojov, vykonať ručne. Nekvalitná práca, nedodržovanie agrotechnických termínov a nedostatok dobytky a krmiva znamenali malé hektárové výnosy v rastlinnej výrobe a nízke príjmy v živočíšnej výrobe. Východiskom z tejto situácie videli kompetentné štátne i stranické inštitúcie v zakladaní celoobecných

družstiev. Realizácia tejto myšlienky už mala čisto politický základ. Nebezpečenstvo veľmi zjednodušeného chápania riešenia roľníckej otázky v rýchlom a masovom zakladaní celoobecných JRD sa stalo skutočnosťou.

Je zaujímavé, že Prešovský kraj bol v tomto čase výnimkou. Založili tu len štyri družstvá. Po porade vedúcich pracovníkov poľnohospodárskeho rezortu v Prahe 21. júla 1952 nastal i tu obrat. Do konca augusta pribudlo v tomto hospodársky zaostalom kraji v rozpätí 5 týždňov vyše 200 nových JRD.¹⁶

Roľníkom v Zemplínskom Hradišti sa darilo odolávať tejto tendencii až do roku 1956.

Rok 1956: „V obci začal prebiehať nábor do JRD. Roľníci sa bránili. Snažili sa plniť dodávky, aby mohli dostať zakálcací list, povolenie na mletie, atď. Zakáľalo sa i načierno, čo mnohí robili, ale malo to neblahé následky. Takýmto roľníkom sa zobralo mäso, slanina, šunky, sadlo a dalo sa na verejné zásobovanie a naviac bola za to pokuta. V tomto období sa každý snažil, aby nebol pranierovaný, preto si plnil dodávky, keď len vládla, aby mu nebolo vytýkané, že svoje povinnosti neplní a preto musí vstúpiť do družstva. Hoci aké výhovorky nastali, bolo badať v dianí celej obce, že založenie JRD je neodvratiteľné.“

Rok 1957: „V tomto roku sa začalo veľké presviedčanie do JRD. 28. decembra bolo založené celoobecné JRD. Pracovníci MNV si vydýchli, že budú mať pokoj s dodávkami. Nepočítali s tým, že iba teraz pre nich robota začína. Družstvo bolo síce založené, ale bez objektov. Bolo treba vyhrnúť rukávy a chytiť sa dobudovať objekty.“

Rok 1958: „Prvýkrát sa zišli členovia JRD. Nik z prítomných nevedel čo a ako bude. Každý člen pozeral neisto, nedôverčivo do budúcnosti. Prihlášky podpísalo 210 roľníkov. Bola zvolená 9-členná správa družstva. Jarné práce sa vykonávali väčšinou potahmi. Bola to kopa ľudí a výkony poslabšie. Práce s potahmi boli neekonomické a záľhavé. Vývoz hnoja sa prevážal na koníkoch, ktoré vlastnili roľníci. Bolo tu iba pár traktorov a jedno nákladné auto, ktoré vozilo materiál na stavby. Kancelária JRD bola v hasičovni. Ovčín pomáhala stavať armáda. Založilo sa i STS brigádne stredisko. Traktory pomáhali pri orbe, sejbe a doprave. Živočišná výroba bola v provizorných maštaliach a u bývalých súkromných roľníkov na 45 miestach. Ošetrovali, krmili a dojili majiteľia maštali. Viedlo to k zlému. Nebola kontrola, rozkrádalo sa a dobytok bol v zlej kondícii. Stavebná skupina pracovala na objektoch s nasadením všetkých síl. Oštipané-matky sa sústreďovali pod holé nebo do lesíka pri Trnávke. Tam sa krmili, pásli aj prasili vo veľmi primitívnych podmienkach. Poľnohospodári sa ihneď pustili do sústreďovania osív a sadív. Začali s vývozom maštálneho hnoja spoločne na hon „Pod močiar“. Vozilo tam 70 potahov, už ako členovia JRD. Bol to impulz i nádej do budúcnosti. Družstvo však začalo prežívať detské choroby. Začiatky sú ťažké. Ľudia i funkcionári nemajú dost skúseností s prácou na spoločnom. Pracovníkov bolo dost. Každý chcel prácu a zarobiť čím viacej pracovných jednotiek. Ako som spomínal, provizoriá v ustajnení nespĺnili svoj účel. Začalo sa stavať stoj, čo stoj, aj za krajne nepriaznivých podmienok - dážď, mráz, sneh.“¹⁷

Rýchle tempo združstevňovania vyvolané snahou dosiahnuť cieľ IX. zjazdu KSC - vybudovať socializmus na dedine - sa nevyhnutne muselo dostať do rozporu so stavom materiálne-technickej základne poľnohospodárstva a vyvolať ďalšie ťažkosti. Nedostatok strojov, malé skúsenosti s organizovaním práce vo veľkovýrobných podmienkach, ale i nedôvera roľníka, strata jeho nezávislosti i pôdy boli brzdami hospodárskej efektívnosti družstiev. Bez analýzy skutočných vecných problémov sa kompetentné štátne orgány snažili riešiť katastrofickú situáciu kádrovými opatreniami.

Rok 1959: „Do družstva sa javila potreba vliat novú krv. Výbor strany a rada MNV sa dohodli na svojom zasadnutí na výmene celého vedenia družstva, ktoré sklámalo na celej čiare. Nové vedenie nestačilo však na vysoké nároky družstva a pracovná morálka upadala zo dňa na deň. Ku koncu roka bola situácia veľmi kritická. Družstvo vyzeralo ako vojsko bez velenia. Za november a december nebolo ani na výplaty“.¹⁸

Druhá etapa kolektivizácie slovenského poľnohospodárstva začala začiatkom 60. rokov. V nej sa ďalej formuje a upevňuje nová sociálna skupina na našom vidieku - družstevní roľníci. Ich hospodárenie i spôsob života prinášajú zmeny v charaktere roľníckej práce, t.j. zmeny v sociálno-ekonomickom postavení družstevníkov vo výrobných vzťahoch i v obsahu ich práce, t.j. v technickej i vecnej stránke poľnohospodárskej produkcie.¹⁹

Rok 1960: „Za predsedu bol menovaný M. K. vedúci odboru poľnohospodárstva ONV v Trebišove. Družstvo bolo rozdelené na štyri skupiny. Pestovalo obilniny, kukuricu, cukrovú a krmnú repu, skoré zemiaky, mak, viacročné krmoviny a zeleninu. JRD dosahovalo v rastlinnej výrobe striedavo-dobré výsledky vďaka dobrej agrotechnike a aplikovaním chemických prípravkov. Plodiny ako sú kukurica, cukrová repa, kukurica na siláž, ako aj všetky obilniny s podsevom i bez podsevu boli postriekané tak kvalitne, že na pekné úrody bez buriny sa chodilo pozerat' exkurzie agronómov z celého okolia. Agronóm z Trebišova sa vyjadril, že to nie je chotár, ale rajská záhrada. V tom roku boli veľmi zlé poveternostné podmienky, cez celú žatvu pršalo, Na jednotlivých parcelách sa pracovalo aj ručne. Bola zaistená dobrá krmovinová základňa, veľmi dobrá kvalitná siláž, ďatelina aj seno. Nebol problém s prezimovaním dobytka a úžitkovosť bola už dobrá.“²⁰

Z ďalších stránok obecnej kroniky možno vyčítať obdobie stabilizácie družstva v Zemplínskom Hradišti, ktoré bolo prerušované len komplikáciami s počasím.

Rok 1961: „Práca na JRD sa darila nad očakávanie. Už v jarných mesiacoch bolo vidieť, že je veľký prebytok siláže, krmnej repy a zemiakov, ktoré sa odpredali. Po jarných mesiacoch nastalo daždivé obdobie, a to aj cez letné a jesenné práce. Bol to veľmi ťažký a náročný rok, zvlášť na mechanizáciu, ktorú nebolo možné v plnom rozsahu využiť. Žatva prebiehala väčšinou ručne - kosami a kosačkami. S kombajnom nebolo možné vstúpiť na pole: cukrovú repu nebolo možno vyviezť z poľa. Zväzať pomáhali autá z celého okresu. Sedem aut V3S bolo aj od armády, tie tam zapadli a nocovali v poli. O dva dni poslal poľnohospodársky odbor ONV 12 stalincov na vozenie cukrovej repy. Každý stalinec odviezol denne iba 50 metrákov repy. Zničili sa vlečky, pole, pastviny, cesty. Pole vyzeralo ako vodná plocha, z nej vyčnievali iba kôpky repy. Všetku repu nebolo možné zachrániť, hoci to bol rekordný rok. Zvážala sa do hromádok. Zhnila aj tá, čo bola zakrytá, aj tá čo nebola. Za dobré výsledky pri výstavbe JRD vyhrala stavebná skupina traktor ZS-50. Prebral ho vedúci stavby J.S. a agronóm M.D. Z Bratislavy prišli s traktorom po vlastnej osi.“

Rok 1962: „Po neblahej jeseni roku 1961 čakal na poľnohospodárov veľký úkol - zvládnuť jarné poľné práce v čo najkratšom termíne. Pôda bola rozbahnená od stalincov ako za fronty. Jamy na cestách i samotných pozemkoch vyžiadali veľkú námahu na ich odstránenie. Zničilo sa veľa závesného náradia. Jarné počasie však prišlo, práce sa urobili načas a kvalitne. Na družstve bola veľmi pekná úroda, dobré hektárové výnosy, teda bolo čo robiť, aby sa úroda mohla bez strát zobrať. Družstevníci odmietli pracovať a dožadovali sa zvýšiť pracovné jednotky a naturálie. Dalo dosť práce, kým sa nechali presvedčiť a nastúpili do práce. Mechanizácia v tom čase bola slabá a väčšinou pracovali konské potahy. Veľká radosť zavládla v celom vedení JRD, ako i u družstevníkov z peknej úrody. Sýpky boli plné. Sypalo sa pod kôlne a do múdzových objektov. Pod tlakom ovsa na povale sa táto strhla a ovos zasypal kone. Krmiči krmili koľko vládali. Kukurica sa vydarila nad očakávanie. Najhoršie však prišlo pri zbere. Kombajny KB 1 boli sedemriadkové a to bol slabý výkon. Lámali kukuricu aj so šupinou a tieto sa museli odlistovať. Lámalo su aj ručne, no nestačilo to a bohatá úroda ostala na poli aj cez zimu. Kukurica ostala na poli aj iným družstvám. Kukurice boli plné sušiaky na dvore, v dielňach. Kde človek kopol, všade bola kukurica.“²¹

Ešte stále ekonomickú, ale i morálnu slabosť družstva v tomto čase najlepšie dokazujú krízové situácie, ktoré nastali pri hospodárskych ťažkostiach a neúspechoch.

Rok 1963: „Práce na družstve prebiehali veľmi dobre, kvalitne a načas. V tom roku sa dal do užívania štvorradový kravín a maštal pre tisíc kusov ošípaných - výkrm. Maštal bola daná do užívania už pred sviatkami. Stavba bola surová, nevyhriata. Nastal tam veľký úhyn. Maštal a maštalná mechanizácia vtedy zlyhali. Dosiahlo sa opačného výsledku, ako sa počítalo. Štvorradový kravín, hneď ako sa v ňom začala prevádzka, musel sa prerobiť strešný plášť a tak začal slúžiť svojmu účelu. Bola tam výkonná klimatizácia a teplo. Zamrzli však nosiče hnoja, nakoľko sa tam málo dbalo na zateplenie dverí. Krmovinová základňa bola dobrá, prezimovanie dobytku nebolo problémom“.

Rok 1964: „Tento rok bol pre poľnohospodárov, zvlášť v rastlinnej výrobe, veľmi nepriaznivý. Slabé výnosy ovplyvnili aj živočíšnu výrobu. Dobré výsledky dosiahlo družstvo v kukurici na siláž i na zrno. Kukurica na siláž bola vo výbornej kvalite a to pomohlo živočíšnej výrobe k splneniu plánu vo výrobe mäsa a mlieka.

Rok 1965: „Práca na družstve začala stagnovať. Kazila sa pracovná morálka. Práca bežala skôr živelné, ako plánovite. Bolo badať, že družstvo sa dostáva do krízy. K zmierneniu krízy pomohli dobré hektárové výnosy. Vysoko sa prekročili plánované výnosy obilnín i kukurice na siláž“.²²

Podmienkou intenzifikácie nášho poľnohospodárstva, a tým aj dosiahnutia očakávaných zmien v obsahu roľníckej práce a jeho spôsobu života, bolo dobudovanie špecializovaných priemyselných odvetví a služieb, ktoré už koncom 60. a hlavne začiatkom 70. rokov v podstatnej miere saturovali potreby nášho poľnohospodárstva.

Rok 1967: „Pod vedením nového vedenia JRD sa zlepšila pracovná morálka. Výrazne sa zlepšil strojový park, uľahčila sa ručná práca. V tomto roku dostalo JRD úhradu za škody za povodeň roku 1966. Vydarila sa d'atelina i lucerka na semeno. Peniaze za povodeň, d'atelinu i lucerku na semeno, ako i finančná náhrada za výstavbu ropovodu Družba, pomohli družstvu ekonomicky sa upevniť na viac rokov.

Rok 1969: „V tomto roku dalo družstvo do užívania sklad na obilie a čističku so sušičkou na obilie.“

Rok 1970: „Všetky práce na družstve sú urobené načas a kvalitne. Pracovníkov na družstve je dostatok a obrobiť chotár nie je nijakým problémom. V tomto roku začalo družstvo so stavbou kultúrneho domu.“

Rok 1971: „Družstvo napredovalo ráznym krokom. Darilo sa obilninám, kukurici i cukrovej repe. Družstvo zaistilo dobrú krmovinovú základňu v sene i viacročných krmovinách. Ovšem, nevenovalo sa potrebné kukurici na siláž a táto plodina bola veľmi zaburinená. V tomto roku odpredalo družstvo väčšie množstvo sena, slamy pre štátne majetky, nakoľko sa javil prebytok objemových krmív.“

Rok 1972: „Družstvo prosperovalo dobre, práce boli urobené načas. Kukurica i ostatné plodiny dali dobré výnosy. Viacročné krmoviny i sená boli zozbierané načas, problém so živočíšnou výrobou nebol žiadny.“

Rok 1974: „Práce na JRD prebiehajú uspokojivo. Hlavným ukazovateľom pre rastlinnú výrobu bolo dopestovať čím viac krmovín, čo sa aj podarilo. Znova sa predalo seno, slama, krmná repa a siláž.“

Rok 1978: „JRD bolo do jarných prác pripravené výborne. Ľudia boli pripravení včas vyštartovať do polí, aby zadržali vlahu, ktorá bola veľmi škápa na sneh v zime a dážď na jar. Suchá jar pomohla družstvu ukončiť v rekordnom čase výsev jarín i cukrovej repy v predstihu. Družstevníci mohli spokojne spať, že urobili všetko, čo bolo v ich silách a môžu sa tešiť z dobre vykonanej práce. Po jarnom suchu prišli dažde a chladné počasie. Rok bol prevažne daždivý. Na práce pri zbere sena, okopávke kukurice a cukrovej repy, ako aj ostatných plodín, boli kladené vysoké nároky jak na práce, tak aj organizáciu práce a mechanizáciu. Sená a

viacročné krmoviny sa zberali novou technológiou - senážovaním. Boli zachránené veľké hodnoty objemových krmív a ich kvalita. Horšia situácia bola so silážnou kukuricou, ktorá bola zaburinená a nekvalitná. Neboli prevádzané kvalitné postreky, čomu sa v JRD venovala slabšia pozornosť. V globále však družstvo vyprodukovalo dostatočné množstvo objemového krmiva dobrej kvality. Okopávka cukrovej repy bola zabezpečená a pracovníci sa zhostili svojej práce veľmi dobre, až na malé výnimky. Žatva prebiehala oneskorene. Zlé počasie ovplyvnilo dozrievanie, ovšem priebeh bol dobrý a organizácia práce na výbornú. Za kombajnami prebiehal zber slamy so stohovaním. Po zbere slamy sa prevádzala podmietka. Ako prví v okrese Trebišov začali so zberom cukrovej repy, a to kombajnami na zber cukrovej repy. Týmto spôsobom bola zobratá repa načas a veľmi kvalitne. Zber kukurice sa prevádzal kombajnom vo veľkej vlhkosti. Kukurica sa dosušovala na sušičke JRD. Kukuričné kôrovie bolo zberané a zasilážované so skrojkami a použité na skrmovanie hovädzím dobytkom. Sejba i príprava pôdy prebehli uspokojivo a načas. Príprava pôdy pre budúce roky by mala byť kvalitnejšia. Sejba by sa mala prevádzať iba do kvalitne pripravenej pôdy. Nemalo by sa šetriť na jednotlivých operáciách, vystríhať sa orby za mokra, aby sa predišlo zapýreniu pôdy.²³

S ekonomickým upevňovaním družstiev rástlo i tempo úrovne odmien za prácu. Už v roku 1975 dosahovali pracovníci JRD 94,1 % a v roku 1981 až 97,6 % priemernej mzdy pracovníka v priemysle.²⁴ Vyššie príjmy družstevníkov v Zemplínskom Hradišti, spolu s vytvárajúcim sa zamestnaneckým vzťahom k JRD hlavne v mladšej generácii družstevníkov znamenali zlom v hodnotových orientáciách na životné podmienky, na predstavu o životnom štýle, ktorý bol i tu jedným zo základných znakov skupinovej a individuálnej diferencovanosti spoločnosti. V tomto časovom horizonte badať i zmenšený záujem kronikára o dianie na miestnom JRD. Zdá sa, že družstvo i práca v ňom sa stala samozrejmom súčasťou spôsobu života obyvateľov obce. Vieme, že spôsob života je dynamický proces, ktorý sa vyznačuje stálym pohybom svojich zložiek v závislosti od zmien hmotných i sociálnych podmienok života spoločnosti. A práve na tieto kronikár upriamuje svoju pozornosť. K samotným problémom hospodárenia sa vracia len pri nepriazni počasia, aby komentoval jej dosah na bilanciu družstevného hospodárenia.

Rok 1978 /pokr./: „Výstavba obce, nové domy, krásne záhrady nasvedčujú tomu, že obec a životná úroveň je na vysokom stupni. Skoro v každom dome je rádio, v každom domku televízor a auto, nehovoriac o pračkách a moderne zariadených domácnostiach. Auto, to už nie je žiaden prepych. V každom treťom dome je ústredné kúrenie, vodovod a kúpeľňa. JRD pri bilancovaní v tomto roku vyšlo ziskove 2 milióny 100 tisíc korún. Doplátky a prémie boli družstevníkom vyplatené v hodnote 700 tisíc korún.“

Rok 1979: „Poľnohospodárstvo dostalo svoje. V jarných mesiacoch veľa pršalo a pôdy medzi Trnávkou a Ondavou boli neprístupné. Pšenice neprezimovali a boli nahradené jačmeňom. Tento bol siaty do mokrej pôdy a táto sa nedala pripraviť. Úroda sa očakávala pod priemer. Po jarných mokrých mesiacoch prišlo katastrofické sucho a veľké horúčavy. Nepršalo od polovice apríla až do polovice júna. Situácia v poľnohospodárstve bola zlá. Žatva prebehla rýchlo, bez strát, ovšem s nízkymi výnosmi. Bola dobrá úroda sena a viacročných krmív. Práce prebiehali veľmi dobre, k čomu prispelo veľmi pekné, teplé počasie. Časť krmovín sa zasilážovala a časť stohovala a dovážala samozberacími vozmi.“

Rok 1980: „Bilancia družstva dopadla nad očakávanie. Na doplatkoch si družstevníci rozdelili 810 tisíc korún. Bolo to veľmi pekné po tak ťažkom roku, ako bol rok 1979. Najviac problémov v tomto roku narobilo poľnohospodárom počasie. Tento rok bol nazvaný havárijným rokom. Senoseč prebiehala za daždivého počasia, seno bolo namoknuté, menej kvalitné. Bol problém s okopávkou cukrovej a krmnej repy, zeleniny a so zamokrením pôdy. Bolo málo slnečných dní a na dennom poriadku pršalo a lialo a lialo. Prišiel čas žatvy. Začiatok bol

veľmi sľubný, vyčasil sa. Nikto nepočítal s tým, že tak nebude priať počasie. Obilie oslablo na koreni, zvlášť medzi Trnávkou a Ondavou. Pôda tak rozmokla, že sa na ňu nedalo stupiť. Prikročilo sa k ručnému koseniu s veľkým elánom, no neprišiel očakávaný efekt. Celé leto, ako som spomínal, bolo havarijné a jeseň nebola o nič inakšia. Bolo problém vyťahovať cukrovú repu. Cukrová repa sa ťahala ručne, za veľkej námahy a nákladov. Problém bol aj s výmlatom kukurice a zberom silážnych plodín. Za takého počasia nebolo možné zasieť ani plánované výmery pšenice a urobiť hlbokú orbu. Zničili sa stroje sústavným zapádaním a vyťahovaním. Náklady i amortizácia boli veľké. Nedala sa oceniť tá ľudská námaha v tak ťažkých podmienkach. Práce, ako zber siláže a kukurice, sa pretiahli až do roku 1981.

Rok 1981: „Tento rok bol v znamení ťažkej a úmornej práce. Pôdy, zvlášť medzi Trnávkou a Ondavou, sú ťažké a glejovité, veľmi zamokrené. V roku 1980 ostala pšenica na koreni 170 ha, ako aj veľa ďalších plodín. 550 ha pôdy nebolo v jeseni poorané. V jarných mesiacoch bola pôda takmer neprístupná, mokrá, nedala sa spracovať. Tam, kde sa pracovalo, to nebola práca, ale brodenie sa v blate. Nesplnili sa obilniny o 431 ton, cukrová repa o 1.707 ton a ďalšie plodiny nemohli byť za nijakých okolností splnené.

Výmera pôdy JRD: 1.883 ha pôdy, orná 1.112 ha, ovocný sad 8 ha, lúky 595 ha, pastviny 158 ha. Je to kukuričná výrobná oblasť, pôda ťažká, nivná, glejová. Pšenice pestovali na 240 ha, jačmeň 130 ha, kukuricu 150 ha, slnečnicu 100 ha, cukrovú repu 105 ha. Družstvo chová 380 kusov dojnic. Dojivosť na kravu je 3.071 litra, prírastok chovných jalovic je 0,48 kg. Na jednu prasnicu sa odchovalo 17,62 kusov odstaviť. Bravčové mäso sa vyrobilo a dodalo o 213 q viac, hovädzie o 132 q menej. Slabé výsledky boli v siláži, lebo kukuricu pestovali na mokrej pôde. JRD hospodári dobre. Čistý zisk, bez dotácií, činí 2.305.000 Kčs. Družstvo však zápasí so zamokrenými pozemkami. Na tieto sú iba veľké náklady. Orú sa, hnoja sa, sejú, páli sa nafta a produkcia nie je žiadna. Toho roku pristúpilo družstvo k zatrávneniu pozemkov na mokrinách. Má sa to odzrkadliť v menších nákladoch, v ha výnosoch sena a tak v neposlednej miere i v živočišnej výrobe. V rastlinnej výrobe dosahuje JRD vzostup. Vzrástla z 5 989 000 na 9 037 000 Kčs.

Rok 1982: „JRD sa rozhodlo pestovať miesto jačmeňa, na ktorý nemá vhodné pôdy, kukuricu. Výnosy kukurice zaradili JRD na prvé miesto v okrese. Družstvo má už dosť zastarany strojový park a ťažko prístupný chotár s ťažkou pôdou. Na jej spracovanie, prípravu potrebuje stroje.

Rok 1983: „JRD sa zaradilo medzi popredné družstvá v okrese; zvlášť v dojivosti na kravu a v pestovaní kukurice na zrno. Dobrá pracovná morálka, dobrá organizácia práce je zárukou hektárových výnosov aj v tomto roku.

Rok 1984: „Tohto roku zobrало družstvo najviac obilnín v histórii - 51,2 q z ha.“²⁵

Záver

Zápisy kronikára končia v roku 1984. Družstvo v Zemplinskom Hradišti patrilo v 80. rokoch medzi najlepšie v okrese Trebišov. I ono prispelo k veľkej dynamike slovenského poľnohospodárstva v tomto období. Pozitívna skúsenosť s poľnohospodárskou veľkovýrobou i vyhranené predstavy o životnom štýle obyvateľov obce v produktívnom veku sa prejavili v nezáujme o navrátenie kolektívizovanej pôdy. M. Tarbay, bývalý stredný roľník, potom družstevník, dnes ešte veľmi aktívny dôchodca mi povedal: „Ludia ani veľmi pole nechcú. Aj tí, čo zobrali po dva hektáre to chcú nechať. Boja sa daní, nemajú ako hnojiť. V moderných domoch nie je miesto pre dobytok.“²⁶ Ako vysvitlo z rozhovoru, „súkromníčif“ by sa dalo, ale za podmienok, ktoré boli pred rokom 1989 - pri štátom garantovaných a dotovaných výkupných cenách.

Každý, kto pozná súčasné realie nášho poľnohospodárstva uzná, že jeho transformácia do trhových podmienok nebude ľahká. Minister poľnohospodárstva SR Peter Baco dokonca nazval okamžitú obnovu dynamiky poľnohospodárstva na úroveň 80. rokov falošnou ilúziou,²⁷ napriek tomu, že problematiky znali ekonómovia na Slovensku i v ČR jednu z šancí pozitívneho ekonomického rozvoja Slovenska vidia práve v poľnohospodárstve. Vychádzajú z objektívnej disponibilítty jeho produkčných zdrojov: 2,4 milióna hektárov poľnohospodárskej pôdy, viac ako 70 tisíc odborne kvalifikovaných (z toho 12,5 tisíc vysokoškolsky) pracovných síl a kapitálu v podobe základných výrobných prostriedkov za 144 miliárd Kčs.²⁸ Treba však hneď povedať, že tento potenciál nevedelo slovenské poľnohospodárstvo ani v minulosti plne využívať. Vystáva tak otázka, či súčasná transformácia poľnohospodárstva vedie k jeho hospodárskej mobilizácii.

Ako ukazujú výsledky posledných dvoch rokov, nehľadali sa pravé príčiny strát na hospodárskych efektoch. Ideologicky podfarbená transformácia poľnohospodárskych družstiev sa skoro dostala do rozporu s logikou i realitou poľnohospodárskej produkcie. Veľkovýrobné formy poľnohospodárskej výroby vytvorili technicko-organizačné predpoklady pre efektívne hospodárenie. Ich reálnosocialistické realizovanie však zlyhalo v zainteresovanosti subjektívneho činiteľa - roľníka na efektívnosti a produktívnosti jeho práce. Tu bolo treba hľadať rezervy slovenského poľnohospodárstva. Snaha revitalizovať vzťah k práci (ak o to vôbec išlo) rozbitím družstiev a vytvorením malých súkromných fariem sa ukazuje ako ekonomické dobrodružstvo s negatívnym dosahom nielen na potravinovú sebestačnosť SR, ale i na dosiahnutý štandard spôsobu života nášho vidieka.

Ak však zlyhali vzory na Východe, poučme sa na pozitívnych skúsenostiach Západu. Dňa 1. septembra 1992 v Prahe otvorili The American Cooperative Enterprise Center, teda Americké družstevné podnikateľské centrum, ktoré vytvorila vrcholná organizácia amerického družstevníctva National Cooperative Business Association: Má prispieť k rozvoju družstevníctva v ČR, SR, Poľsku a Maďarsku na trhových základoch a modernej vedeckej, technickej a manažerskej úrovni, iniciovať a rozvíjať obchod medzi družstvami v strednej Európe a USA.²⁹ Slovenský vidiek má takto šancu dozvedieť sa to, čo mu obdivovatelia rakúskych a nemeckých súkromných fariem v našej agrárnej politike zabudli povedať, že americké poľnohospodárske družstevníctvo má svoje tradície od roku 1752 a v súčasnosti predstavuje 45 000 družstiev - od malých nákupných stredísk až po podniky patriace medzi 500 najúspešnejších amerických spoločností.³⁰

Požiadaf kronikára Michala Dandára o jeho názor na tieto problémy už nemôžem. Myslím však, že by súhlasil s myšlienkou, že družstevná poľnohospodárska veľkovýroba na Slovensku bolo vykročenie správnym smerom, len nie vždy a všade sa to podarilo správnou nohou.

POZNÁMKY

- 1 PRANDA, A.: Výskum spôsobu života a kultúry družstevnej dediny Sebechleby. (Východiská a výsledky). Slov. Národop. 32, 1984, s. 406.
- 2 Na problematiku kroník ako špecifického prameňa národopisnej vedy upozorňuje POPELKOVÁ, K.: K problematike štúdia kroník ako prameňa národopisu. Diplomová práca FFUK, Bratislava 1987.
- 3 POPELKOVÁ, K.: c.d., s. 135.
- 4 VANEČKOVÁ, Z.: Zápisy v obecních kronikách o zakládání JZD. Vesnice III. Národopisná knižnice 27. Ústav pro etnografiu a folkloristiku ČSAV. Praha 1978, s. 178.
- 5 Podrobnejšie pozri POPELKOVÁ, K.: c.d., s. 135 a NAHODIL, O. - ROBEK, A.: České lidové kronikářství. Praha 1960, s. 10.
- 6 Dejiny Slovenska VI. Veda, Bratislava 1988, s. 279.
- 7 Podrobnejšie pozri tamže, s. 280.

- 8 Tamže, s. 277 a Dedina na Slovensku včera a dnes. Martin 1958. Úvod fotografickej publikácie venovanej 10. výročiu zakladanie prvých JRD na Slovensku.
- 9 Obecná kronika obce Zemplínske Hradište (ďalej OK), s. 15-16, 21-22.
- 10 Dejiny Slovenska VI. c.d., s. 281. Pre porovnanie, v roku 1991 bolo na Slovensku 730 poľnohospodárskych družstiev. Pozri KLINKO, L.: Súčasný a budúce ťažkosti poľnohospodárstva SR. Vymieňame lampy za lampáše? Roľnícke noviny 1992, č. 200.
- 11 Takto charakterizoval spôsob zakladania poľnohospodárskych družstiev K. Gottwald na IX. zjazde KSČ v r. 1949. Dejiny Slovenska VI. c.d., s. 283.
- 12 Tejto problematike sa podrobnejšie venujem v práci SLAVKOVSKÝ, P.: Socialistická kolektivizácia poľnohospodárstva a jej odraz v spôsobe života slovenskej dediny. Slov. Národop. 33, 1985, s. 323-336.
- 13 OK, s. 46-47.
- 14 OK, s. 47-48.
- 15 OK, s. 51-52.
- 16 Dejiny Slovenska VI. c.d., s. 324-325.
- 17 OK, s. 52-55.
- 18 OK, s. 55-56.
- 19 Podrobnejšie pozri SLAVKOVSKÝ, P.: Socialistické združstevňovanie poľnohospodárstva a jeho vplyv na formovanie vidieckej rodiny. Slov. Národop. 34, 1986, s. 543-552.
- 20 OK, s. 56-57.
- 21 OK, s. 50-62.
- 22 OK, s. 62-63, 65.
- 23 OK, s. 67-82.
- 24 ŠPIRK, L.: Sociálno-ekonomické súvislosti vzniku a doterajšieho vývoja triedy družstevného roľníctva v rámci jej postupného zblížovania s robotníckou triedou v ČSSR. In: Formovanie triedy družstevného roľníctva v Československu. Bratislava 1984, s. 64-65.
- 25 OK, s. 84-112.
- 26 Informátor TARBAY, M., nar. 1914, Zemplínske Hradište č. 95.
- 27 Agrotrh čara zbavený. Pravda 20. 8. 1992, s. 3.
- 28 KLINKO, L.: c.d.
- 29 Družstevníctvo po americky. Nové slovo č. 37, 14. septembra 1992.
- 30 Tamže.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Vydáva Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s.r.o.

Ročník 41, 1993, číslo 1
Vychádza štvrťročne

Hlavný redaktor:
PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonné redaktorky:
PhDr. Lubica Chorváthová
PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., Doc. Emília Horváthová, DrSc., PhDr. Václav Hrníčko, PhDr. Josef Jančář, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin Mešša, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka, CSc.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7901

Cena 39,- Sk (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Sk

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., POB BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 41, 1993, Number 1

Editors: Milan Leščák, Lubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., POB BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and Slovart, A.C., odd. časopisov, Jakubovo nám. 12, 811 09 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 41, 1993, No 1

Rédacteurs: Milan Leščák, Lubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 41, 1993, Nr. 1

Redakteure: Milan Leščák, Lubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

MIČ 49 616

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS